

НАЩАДКИ ВЕЛИКИХ. ОНУК ПАНАСА МИРНОГО ЮРІЙ РУДЧЕНКО

Ішов далекий 1919 рік. Війна, голод, розруха. Панас Якович Рудченко працював тоді завідувачем відділу підвідділу безпосередніх податків Полтавського губфінвідділу. Життя було тяжке: “Здоров’є моє по-прежньому не важно: кашель, лихорадит. Но я продолжаю ходити на службу, правда, еле допалзую туди и обратно. ...Эх! Тяжко приходится жить на белом свете, и поневоле позавидуешь умершим” [16, с. 574], – писав Панас Мирний сину Михайлові Рудченку. І саме в цей час до письменника дійшла радісна звістка про народження внука. Михайло навчався тоді в Катеринославському гірничому інституті, на першому курсі обзавівся сім’єю, змушений був підробляти. Тому дружину із сином-немовлям відправив до батьків у Полтаву. На честь загиблого в російсько-турецькій війні брата Панас Мирний назвав онука Юрієм.

4 серпня 1919 року протоієрей Теофіл Буддовський охрестив Юрія Рудченка у Всіхсвятській церкві. Хрещеними батьками хлопчика стали дійсний статський радник Панас Якович Рудченко і дворянка Софія Михайлівна Грехова, сестра дружини Панаса Мирного. Про це ми довідуємося з копії випису з першої частини метричної книги про народження Ю. Рудченка, виданої причетом Всіх Святих церкви Кладовищенської міста Полтави [4].

Старий письменник безмежно любив єдиного внука, бавився з ним, у скрутний час намагався щодня діставати свіже молоко.

* Усі листи подані до друку мовою оригіналу.

“Юрасик, слава Богу, здоров. Сегодня после обеда, в ожидании прихода Веры, носил его на руках и целовал вместо тебя, только не за ушком, а в щечку” [16, с. 575], – писав Панас Мирний синові в березні 1919 р. А в наступному листі від 8 квітня 1919 р. повідомляв: “Юрунька с каждым днем большеает и громче и громче заявляет о своем существовании. Когда ты приедешь, то, вероятно, встретит тебя торжественным гимном” [16, с. 577]. Але ця зустріч відбулася вже без дідуся. У січні 1920 року Панас Мирний помер. Юрі на той час був лише рік. У музеї й досі зберігається стрічка з вінка, на якій вишито: “Панасу Мирному від внука”.

У будинку дідуся на 3-ій Кобищанській (нині – вул. Панаса Мирного) Юрась провів свої дитячі роки. Батька майже не бачив (той працював інженером на шахті), але радощі й хвилювання передавав йому в листах. У найпершому (за 1928 р.), котрий зберігся, хлопчик старанно вивів великими буквами: “Папочка! Спасибо за подарок и спасибо за приглашение. Я много хотел бы тебе написать но я маленький и складывать письма не умею. Учусь я хорошо. Хочиш папа я нарисую тебе мою ручку. Ручка на другой стороне” [6].

1938 року внук Панаса Мирного закінчив школу: “Итак, папа, можешь меня поздравить: я сегодня окончил школу. Здал последний экзамен по химии. 24-6-38 будет выпускной вечер” [7], – поспішав порадувати син батька.

Юрій вступив до Харківського політехнічного інституту. Саме тоді він став першим помічником батька в організації музею Панаса Мирного. Із листів до М. Рудченка, тодішнього директора, видно, що Юрій постійно цікавився, як ідуть роботи зі створення музею (“Началось ли уже строительство. Как дела с материалами” [11]), допомагав Михайлові Панасовичу вибирати меблі для музею, ходив у магазини, дізнавався про ціни (“Я еще раз заходил в мебельные магазины и узнал, что оплатит через банк можно в том случае, если имеют разрешение Горторга, который находится в Горсовете. Письменные столы и кресла есть. Стола для заседаний я не видел... Есть столы столовые овальные. Но все это стоит очень дорого...” [8]), часто за дорученням батька заходив до Спілки письменників України (“...Заходил я и в Союз Писателей. Видел там Гилева и говорил с ним. <...> Он интересовался, где ты думаешь печатать дедушкин сборник – в Харькове или в Киеве, или вообще в Полтаве” [9]), збирав для музею видання творів Панаса Мирного, розшукував

документи про письменника в харківських архівах (“Ты просил узнать адрес Архива. Посылаю его тебе: Харьков, ул. Свободной Академии № 8, Центральный Архив Революции” [8]); “Я говорил с Гилевым насчет того, чтобы получить документы о дедушке из архива НКВД. Он сказал, что ты, как директор музея, должен послать официальную бумажку в архив с просьбой, чтобы они разрешили сфотографировать, а кроме того, пошли бумажку и в Союз Писателей (Харьковский), чтобы они подождут о выдаче. Иначе получить их нельзя” [9]).

У лютому 1941 року Юрій, студент третього курсу політехнічного інституту, проходив практику на Харківському тракторному заводі. У листі до батька він писав: “Сейчас я на практике. <...> Завод прекрасный. Оборудование такое, что просто удивляешься. Особенно большое впечатление на меня произвели станки-автоматы. Просто человек, а не машина. Я был в механическом и сборочном цехах. В механическом я был просто американским наблюдателем, а на сборке работал сам; так что есть трактора, задний мост которых собран моими руками. С сегодняшнего дня я в кузнечном цеху. Поразительная мощность, но и поразительная жара и шум” [10].

А влітку Юра написав листа бабусі, Олександрі Михайлівні Рудченко (вдові Панаса Мирного): “Посылаю тебе фотографию, которую ты просила. Я там немного грозный, но ничего не попишешь. Такой уж у меня вид. В жизни я немного добрый. Бабуся, как ты себя чувствуешь? Вот летом, вероятно, я приеду на более долгое время” [15]. Лист від 21 червня 1941 року. Це був останній мирний день. 22 червня почалася війна, і вже через місяць Юрій писав: “Я очень жалею, что в этом году не смог приехать в Полтаву” [12].

Із серпня 1941 року Ю. Рудченко навчавсь у військовому училищі: “Сейчас я в училище. Буду командиром” [13], – писав батькові. І навіть у цей період думає не лише про себе,

а й про здоров'я родичів, долю музею: “Как у тебя дела с музеем? Очевидно, сейчас всякая работа прекратилась? Ведь сейчас все должно пойти на борьбу. Музей можно будет отстроить и позже” [13].

А в листі від 29 серпня 1941 року Юрій з гордістю сповіщав, що йтиме захищати Батьківщину: “С институтом распрощался потому, что останусь в армии пожизненно. Ведь я буду командиром, а комсостав из армии не увольняется. Да это в конце концов не плохо. Люди нужны везде. <...> Сейчас положение такое, что выбирать не приходится. Буду защищать свою Родину могучей стальной машиной. Здесь я сильно поправился и вообще чувствую себя хорошо. Правильный режим дня на меня влияет хорошо. Одно, что мне трудно дается, это научиться быстро заворачивать портянку” [14]. У цьому ж листі Юра знову жалкує: “Жаль, что нам в это лето не удалось повидаться. Ну, ничего, отвоюем, а там, может, и увидимся” [14]. Якби ж то знав Михайло Панасович, що це була остання вісточка від сина!..

На запит М. П. Рудченка з Управління з персонального обліку втрат діючої армії 1944 року надійшла відповідь: “Сообщаю, что военнослужащий Рудченко Ю. М. по спискам потерь в Управлении не числится. Без указания полевой почты розыск произвести не представляется возможным” [2].

Більше тридцяти років вважалося, що Юрій зник безвісти. І весь цей час батько шукав сина.

Після смерті Михайла Панасовича пошуки продовжили науковці музею на чолі з директором О. І. Володарець. І ось на запит Полтавського літературно-меморіального музею Панаса Мирного з Головного управління кадрів Міністерства оборони СРСР 1977 року надійшов лист, із якого стало відомо, що Юрій воював на Кавказі в складі 63-ої окремої танкової бригади. Будучи командиром танка Т-70, лейтенант Рудченко Юрій Михайлович загинув 6 листопада 1942 року (у день народження свого батька) в бою за село Гізель, недалеко від міста Орджонікідзе [3]. Даних про місце поховання не було.

Тоді співробітники музею Панаса Мирного звернулися до учасників Всесоюзної пошукової експедиції “Літопис Великої Вітчизняної”, до молоді Північної Осетії з проханням знайти могилу Юрія Рудченка. На звернення відгукнулися журналісти осетинської газети “Молодой коммунист”, у якій було опубліковано низку статей про внука Панаса Мирного. Секретар Північно-Осетинського обкому ВЛКСМ Ч. Зангієв доручив пошуки місця поховання Ю. М. Рудченка червоним слідопитам с. Гізель.

І як результат – лист до директора музею М. А. Лисенка від журналіста, автора шести книг військово-патріотичної тематики, учасника Великої Вітчизняної війни Віталія Дмитровича Лук'яненка. Він опублікував статтю про Юрія Рудченка на сторінках газети “Социалистическая Осетия”, у журналі “Пионер” (осетинською мовою), виступав у місцевих телепередачах. “К

сожалению, – пише Віталій Дмитрович, – вестей от красных следопытов пока нет. Лично мое мнение – лейтенант Ю. Рудченко похоронен в районе с. Гизель, но узнать точно где не представляется возможным. Здесь установлен памятник на общей могиле – по-моему, следует на нем выбить фамилию Рудченко и в торжественной обстановке. Таким образом, в вашем музее можно будет оформить уголок о внуке классика украинской литературы” [5].

Сім років тому в музеї Панаса Мирного діяла виставка “Листи з фронту”, на якій були представлені й кілька листів Ю. М. Рудченка. Про цю виставку записали радіопередачу, яку почув Ігор Васильович Назаревич. Старенький дідусь відразу ж прийшов до науковців і розповів, що знав Юрія Рудченка з дитинства. Разом хлопці ходили до школи, гралися. Повідав нам, що Юра був допитливим, старанним і цілеспрямованим, добре вчився, відвідував заняття технічних гуртків, захоплювався конструюванням моделей машин. Це і вплинуло на вибір професії. Пізніше Ігор Васильович зустрічався з Юрієм уже в Харкові. Потім була війна. І. В. Назаревич нічого не знав про долю Ю. М. Рудченка. І раптом – радіопередача. Старенький почув страшну правду: його друг загинув багато ро-

ків тому. Тож і прийшов до музею поділитися своїми спогадами.

І все ж на той час ще не все було до кінця з'ясованим. 2009 року в музей письменника призначили директором І. П. Півня. Ігор Петрович відразу зацікавився цією історією. Він звернувся до архівної служби Республіки Північна Осетія – Аланія з проханням підтвердити факт загибелі в бою Ю. М. Рудченка. Ми не сподівалися бодай на якусь відповідь. Але 16 липня 2009 року надійшло повідомлення з Центрального державного архіву історико-політичної документації Республіки Північна Осетія – Аланія, у якому зазначалося, що “в запеклих і кровопролитних боях війська лівого флангу 9-ї армії, у складі яких діяли Північно-Осетинська бригада народного ополчення і 9 партизанських загонів, зломали опір ворога і заволоділи селищем Гізель. Під час захисту міста Орджонікідзе багато частин, підрозділів і окремі бійці, командири та політпрацівники виявили мужність і доблесть, покрили себе нев’янучою славою. Місто Орджонікідзе захищали представники всіх національностей. Їх імена ніколи не забуде осетинський народ!

Імена загиблих солдатів, сержантів і офіцерів Радянської Армії увічнені на меморіальній дошці братської могили на східній околиці селища Гізель. Текст меморіального напису говорить: “Слава Героям Вітчизняної війни, які героїчно загинули в боях за с. Гізель з німецькими окупантами, – від імені районних організацій Гізельдонського району, від трудящих Північної Осетії і особового складу Орджонікідзенського військового училища МВС ім. С. М. Кірова” [1].

У братській могилі поховано 244 бійців. Поруч встановлено обеліск і фігуру воїна. Відвідування братської могили стало традицією для трудящих республіки, військово-службовців, курсантів, учнів шкіл. Курсанти вищого військового училища МВС і учні Гізельської середньої школи дбайливо доглядають за братською могилою.

Ім'я лейтенанта Рудченка Юрія Михайловича занесено до четвертого тому Книги Пам'яті Республіки Північна Осетія – Аланія [17].

І ось напередодні 65-річчя Перемоги науковці музею створили куточок експозиції, присвячений онукові Панаса Мирного. На стендах представлені листи Юрія, документи про розшук його могили, а також фотографії. Особливо привертає увагу останнє фото, зроблене в червні 1942 року. На ньому – лейтенант Юрій Рудченко за 5 місяців до за-

гибелі. В очах хлопця – біль і страждання, бо юнакові вже довелося зазнати жахить війни, бачити загибель однополчан.

Юрій не хотів померати. Мріяв якнайшвидше звільнити країну від ворогів. Адже його ще чекала справа. Можливо, головна в житті. Він же обіцяв батькові відвоювати, повернутися й допомогти відновлювати і створювати музей свого дідуся Панаса Мирного. Може, став би другим директором. Та не судилося...

Нарешті все відомо про долю Ю. М. Рудченка. Хоч – і ні. Рано ще ставити крапку в цій історії. Хотілося б написати ім'я Ю. М. Рудченка на пам'ятнику загиблим воїнам біля с. Гізель та висипати жменьку рідної землі на могилу цього останнього нащадка видатного українського письменника, нашого земляка Панаса Мирного.

Література

1. Архівна довідка Центрального державного архіву історико-політичної документації Республіки Північна Осетія – Аланія від 16.07.2009 р. № 779-р. – ПЛММПМ. 292-д.
2. Відповідь Управління з персонального обліку втрат діючої армії від 11.02.1944 р. – ПЛММПМ. 227-д.
3. Довідка Центрального архіву Міністерства оборони СРСР від 30 березня 1977 р. про загибель Рудченка Ю. М. – ПЛММПМ. 87-д.
4. Копія випису з першої частини метричної книги про народження Юрія Рудченка, видана причетом Всіх Святих церкви Кладовищенської міста Полтави. 1919 р. – ПЛММПМ. 59-д.
5. Лист В. Д. Лук'яненка до директора музею М. А. Лисенка. 1986 р.
6. Лист Ю. Рудченка до батька від 04.11.1928 р. – ПЛММПМ. 122-л.
7. Лист Ю. Рудченка до батька від 21.06.1938 р. – ПЛММПМ. 124-л.
8. Лист Ю. Рудченка до батька від 23.10.1940 р. – ПЛММПМ. 126-л.
9. Лист Ю. Рудченка до батька від 14.09.1940 р. – ПЛММПМ. 125-л.
10. Лист Ю. Рудченка до батька від 21.02.1941 р. – ПЛММПМ. 129-л.
11. Лист Ю. Рудченка до батька від 18.05.1941 р. – ПЛММПМ. 130-л.
12. Лист Ю. Рудченка до батька від 24.07.1941 р. – ПЛММПМ. 283-л.
13. Лист Ю. Рудченка до батька від 10.08.1941 р. – ПЛММПМ. 281-л.
14. Лист Ю. Рудченка до батька від 29.08.1941 р. – ПЛММПМ. 282-л.
15. Лист Ю. Рудченка до Олександри Михайлівни Рудченко від 21.06.1941 р. – ПЛММПМ. 131-л.
16. Мирний Панас. Зібрання творів у семи томах. – Т. 7. – К., 1971.
17. Сторінка 737 Книги Пам'яті РПО – Аланія. Копія. – ПЛММПМ. 293-д.